

Fra Vangså til Amerika

af Tage Grønkjær

– fortalt til Flemming Skipper

Fem piger ud af en søskendeflok på ti udvandrede. En af dem måtte angiveligt ikke få naboens »Ajjes«. Men han fulgte senere efter, fandt hende i South Dakota – og de blev gift.

Et minde fra min barndom står tydeligt i min erindring – så mange år efter. Vi boede i Klitmøller og havde nogle år min bedstemor hos os. Jeg har vel været omkring fem år og stod i døren til hendes værelse. Ved siden af mig stod min lidt ældre bror og en søster. Sammen iagttog vi i spænding, hvad bedstemor var i gang med. Landposten havde netop afleveret en pakke, hvis oprindelsessted vi for længst havde spottet. Det var en pakke, der ikke lignende nogen af de i øvrigt ikke mange pakker, vi fik inden for døren i løbet af et år. Det var en pakke fra familien i Amerika. Ikke USA, men netop Amerika, der var noget helt andet. Pakken blev omhyggeligt pakket ud, både omslagspapir og selve pakken blev behandlet med forsigtighed, for det kunne alt sammen bruges igen. Indholdet blev lagt frem på bordet. Der var også slik og noget tyggegummi, vi ikke før havde set i Klitmøller, og det var dét, vores øjne havde klæbet længst ved. Endelig tog bedstemor et par stykker i hånden og rakte os dem. Dagen var reddet med en smag af fremmede lande – af *Amerika*.

Amerika havde en stor plads i familiens forestillinger og bevidsthed, og hvordan kan det være andet, når fem af min fars søstre i deres tidligste ungdom havde taget turen over Atlanten omkring 1910-15.

I Amerika stiftede de familie. De kom ikke alle hjem til Danmark og Thy på besøg, men nogen af dem gjorde, og det var store begivenheder. Fire af deres sønner – vores fætre – blev

soldater i den amerikanske hær under Anden Verdenskrig og deltog i invasionen i Normandiet i 1944 – D-dagen. En af dem var med ved befrielsen af de nazistiske koncentrationslejre. En oplevelse der prægede ham for livet. Da han kom til Thy og fortalte familien om begivenhederne, blev han altid overvældet af de voldsomme minder, har min far senere fortalt. To

Oline Andersen Grønkjær og et barnebarn foran fiskerhuset i Vangså. Det er vinteren 1946. Den unge amerikaner var stationeret i Tyskland efter at have deltaget i den amerikanske invasion i Normandiet i 1944 – D-dagen. Fire unge fra de amerikanske familier var soldater under Anden Verdenskrig eller kom til Tyskland for at deltage i genopbygningsarbejdet.

af mine fætre kom til Danmark efter krigen, idet de deltog i genopbygningsarbejdet i det besejrede Tyskland. Og de så det lille fiskerhus i Vangså, hvor 10 børn var vokset op, hvoraf de fem piger var udvandret. Huset stod i øvrigt indtil for få år siden, da det blev revet ned og på stedet opført et større hus.

Lykken var andre steder

Vangså var i begyndelsen af 1900-tallet et lille fiskerleje med mange børnerige familier.

Fremtidsmulighederne for både de unge piger og mænd var ikke store på egnen. Lykken lå måske i et fremmed land, og hver dag kunne man i de lokale aviser se annoncer, hvor agenter over hele Thy bød sig til. De kunne sørge for transporten og meget mere til først og fremmest Amerika. Og de lokkede med godt arbejde på den anden side Atlanten, hvor man kunne være sin egen lykkes smed.

Det var nybyggerlandets filosofi og kunne blive til virkelighed for alle, der ikke var bange for at tage fat.

Og dét var man ikke, når man kom fra Thy.

Det var måske ikke ligefrem guld og grønne skove, der blev lokket med; det var en ny verden med nye muligheder, en ny begyndelse, selv om den kunne være barsk - i begyndelsen. Men det blev lykken for de fem piger fra det lille fiskerhus i Vangså - og for deres senere familier.

Tre søstre blev på egnen: Maja, Christella og Paula Andersen Grønkjær.

De to brødre, Anders Brandi Grønkjær og Peder Christian Andersen Grønkjær, min far, forblev også danskere.

Min far sejlede i de unge dage og blev derefter fisker i Klitmøller. Anders gik også søens vej, blev styrmand og siden kaptajn og sejlede som sådan under Anden Verdenskrig. Han

Christella og Peder Andersen Grønkjær foran barndomshjemmet i Vangså i 1958 sammen med en af de amerikanske nevøer, der som soldater var stationeret i Tyskland. Huset blev i øvrigt revet ned for fire år siden og på stedet bygget et nyt.

Familiebillede. Anders – »Ajjes« – og Petrine fotograferet sammen med børnene engang i slutningen af 1940'erne. I Amerika blev Anders til Andrew.

blev torpederet to gange, men overlevede. Da han gik i land, blev han havnefoged i Nørre Sundby.

Min far var født 1904 og døde i 1963. Han var den yngste i den store børneflokk, så han kendte næsten ikke sine søstre, men selvfølgelig deres historier, som de var blevet fortalt gennem mange år. Og det var især en af søstrenes livshistorier, der gjorde indtryk på os.

Petrine og nabosønnen

Min bedstemor hed Oline. Hun var en lille dame med en stor og stærk personlighed. Jeg husker hende tydeligt, for hun flyttede som nævnt til Klitmøller og boede hos os fra 1948 til 1953, da hun kom på plejehjem.

Petrine var en af hendes døtre. Hun begyndte i en tidlig alder at få et godt øje til naboens søn Anders. Petrine var kun 16 år og bedstemor mente ikke, at han var et godt parti.

Fremtidsmulighederne i Thy for de unge var jo ikke de bedste. Derfor tog hun sagen i egen hånd og fik det arrangeret sådan, at Petrine blev sendt til Amerika. Over til de søstre, der allerede var kommet i land i New York. Hun måtte forlade hjem, kæreste og fædreland.

Den unge mand, som Petrine havde det gode øje til, var Anders Pedersen. Han kom også af trange kår – der var 11 børn i hans familie. Han havde været ude at tjene som syv-årig. Senere forsøgte han sig med fiskeriet, men efter to vintres hårde kamp mod vejret og de magre forhold for fiskerne i det hele taget måtte han give op og tog ud at sejle.

Men inden det var kommet så vidt, havde »Ajjes« – som han blev kaldt – været hos Petrines mor og meddelt hende, at om han så skulle Jorden rundt resten af sit liv, skulle han nok finde Petrine.

Det var i sejskibenes tid, da man var på søen i op til 78 dage ad gangen. Han sejlede

som marinesoldat på De vestindiske Øer, der dengang var en dansk besiddelse. Han var bl.a. udstationeret på Sct. Thomas, hvor han om bord på skoleskibet »Ingolf« lærte drengene sømandskab.

Efter overstået tjeneste i marinen vendte Anders Pedersen ikke hjem til Vangså for at blive. I 1914 tog han til Amerika, for han skulle jo finde Petrine. Det gjorde han også. Det skete i South Dakota, hvortil mange danskere var søgt og især mange fra Thy. Og de blev gift.

Tilbage i Thy

Anders – eller »Ajjes« – blev til Andrew, og som sådan var han på besøg i Danmark i august 1978 for at besøge familien i Thy. Petrine var

død 17 år tidligere. Andrew fejrede sin 90 års fødselsdag hos familie i Klitmøller, og han blev i dagens anledning interviewet af den lokale avis. En nevø var fisker Henning Bak Pedersen.

»Det er snustobakken, der holder mig i live«, betror han Thisted Dagblads udsendte. Han viser med et grin den runde dåse med påskriften »Copenhagen Snuff« frem. Og den har gjort det godt, snustobakken. Andrew kan i næste måned fejre fødselsdag for 90. gang, og det sker med det gode humør i behold.

»På den måde kan jeg fejre fødselsdag to gange, både her og i USA«, siger Andrew Pedersen. »Jeg ville lige se Danmark og familien endnu en gang. Det bliver nok den sidste«.

»Ja, det siger du jo hver gang«, bemærker Henning Bak Pedersen.

Klitmøller august 1978. Andrew Pedersen havde meget at fortælle sin nevø, fisker Henning Bak Pedersen, og dennes datter, Susanne, om forholdene i Amerika. Her hygger de sig på kanten af en båd på landingspladsen i Klitmøller.

Det var hårde betingelser, der ventede nybyggerne i South Dakota, hvor »Ajjes« fra Vangså slog sig ned for at arbejde på en farm.

I løbet af få år fik han sit første sted i nærheden af, hvor tv-serien »Det lille hus på prærien« senere blev optaget. Thyboerne levede dengang netop under de forhold, som tv-serien – og bøjerne bagved – skildrer. Han arbejdede til han var 83 år, og sønnen Edgar overtog gården, et større landbrug med en kvægbesætning på 150.

Da Andrew Pedersen var i Danmark i slutningen af 1970'erne, kunne han fortælle om en udvikling inden for landbruget i USA, der ikke adskilte sig meget fra, hvad der var sket i de samme år herhjemme. Landbrug var blevet slået sammen, og mange måtte tage tilfældigt arbejde i byerne, for kun meget få af de store farmere havde behov for hjælp. Alt var mekaniseret. Ja, alting var forandret! Ikke altid til det bedre:

»Man behøver bare at se på Nixon-tidens USA for at forstå, hvad jeg mener. Kun de store overlever, og begge Kennedy-brødrene, som ville noget for småfolk, blev skudt. Nu er præsident Carter så kommet til, han er en ærlig mand, men kan intet udrette mod de store selskaber, der har den økonomiske magt ... Så, nu tør jeg ikke sige mere! Ellers kommer Uncle Sam bare efter mig!«

Sagde »Ajjes« fra Vangså siddende på kanten af en jolle på landingspladsen i Klitmøller en sommerlig augustdag 1978 sammen med nevøen, Henning Bak Pedersen, og dennes datter, Susanne.

Nåede aldrig hjem

Af de fem søstre fra Vangså, der rejste til Amerika, var det nok Petrine, der havde den hårdeste start i det nye land.

Men de, der langt senere besøgte »Ajjes« og Petrine, kunne bagefter berette i familien, at

Henning Bak Pedersen og »Ajjes« (Andrew Pedersen). Billedet fra kirkegården er fra begyndelsen af 1980'erne. Petrine døde i 1960, og der er på stenen gjort plads til Andrews sidste årstal. Han døde i 1984 som Anders, der var det navn, forældrene havde givet ham i Vangså 1888.

»de måske var fattige på jordisk gods i mange år, men de var rige på fællesskab og omsorg«. Under en af sine ture til gamle Danmark besøgte »Ajjes« min bedstemor, og de blev »forsonet«, som man sagde. Hun var blevet klar over, at hendes datter havde fået et godt liv, selv om hun havde ment, at de ikke havde nogen fremtid foran sig, men det var jo Thy, hun havde tænkt på.

Historien om »Ajjes« og Petrine er for os i familien en af de historier, der lever videre. Min tante nåede aldrig at gense Thy og Vangså, men »Ajjes« har som nævnt flere gange været på besøg. Senest i 1978 som 90-årig. Han døde i 1984.

Olga – en anden af de fem søstre fra Vangså – blev også gift med en ung mand fra Vangså – sådan da. Tilfældighederne ville, at hun og Edwin Larsen mødtes i den samme kirke i Amerika uvidende om, at de begge stammede fra Vangså.

Unge fra Vangså mødtes i USA

Thisted Amts Tidende fortalte i 1964 historien om de to unge fra Vangså, der mødte hinanden i Amerika: Olga og Edwin Larsen.

Olga Andersen Grønkjær var taget over til en søster, som var udvandret nogle år tidligere. Edwin Larsen var født i Amerika ganske kort efter, at hans forældre var udvandret fra Vangså. De to unge giftede sig i 1923. I 1964 var de for første gang taget hjem for sammen at opleve Thy – deres slægts egn. De boede i Lake Norden i Syd Dakota, hvor de havde levet hele deres liv som farmere. Den ene farm var nu blevet solgt, mens de havde beholdt farm nr. to. En datter boede i New Jersey.

Olga og Edwin Larsen boede under deres besøg i Danmark hos Olgas niece og dennes mand, Richard Bach, på Borgmester Iversens Vej i Thisted.

Vorherres gave

Olgas søster, Mette Andersen Grønkjær, sendte omkring 1948-50 et sanghefte på dansk hjem til sin gamle mor, der på dette tidspunkt sad som enke.

Jeg fandt dette hefte ved et tilfælde i 1993. Mette har med håndskrift skrevet en hilsen til sin mor: »Kære moder her i Lake Norden er der en del dansk kvinde som mødes med deres Syning eller Hækling saa læser Præsten dansk fortællinger for os og så synger vi dansk, det er vor lille Sangbog som vi bruger vi mødes hver anden tirsdag Bogen er fra mig og Olga kærligst Mette. Tænk ogsaa paa mig naa du synger danske sange Mette«.

Under »I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme« og »Vort modersmål er dejligt, det har så mild en klang« har Mette bemærket følgende: »Jo jeg er stolt af at være dansk, Moder, da Le Moyne kom hjem kunde du se at vi holde til vor Modersmaal«.

Sønnen Le Moyne kom med de amerikanske invasionsstyrker til Tyskland efter Andens Verdenskrig og aflagde besøg i Vangså, hvor han er blevet fotograferet med sin bedstemor foran det lille hus i Vangså.

Under en tredje sang har søsteren Olga skrevet: »Dette Sang bringer min hilsen til dig når du synger den så tænk på mig din Datter Olga«.

To af versene lyder:

Saa langt, saa langt rækker Tanken frem,
til gamle Mor og mit Barndomshjem.
Jeg ser de Enge ved Søens Bred
og Bøgeskoven paa Klinten med,
og Hjertet svulmer, og Øjet blinker –
i Stolen sidder du jo og vinker.
Jeg sender, Moder, min Hilsen frem.
Den gælder dig og mit Barndomshjem.

Gud signe dig i din Aftenstund!
Jeg trykker Kys på din gamle Mund,
jeg løfter op mine kære Smaa,
at de maa skønne og ret forstaa,
de fjernt bag Havet, i Danmark, have
en Bedstemoder, Vorherres Gave.
Vi sender alle vor Hilsen frem.

Mette Andersen Grønkjær og hendes familie i 1950'erne. Det var på dette tidspunkt, hun sendte et sanghefte på dansk hjem til sin gamle mor i Thy. En søn kom med de amerikanske styrker til Tyskland efter Anden Verdenskrig og aflagde besøg i Thy.

»Stakkels lille pige«

Min søster, Edna Ørskov, Klitmøller, var i 1993 i South Dakota for at besøge familien og se de steder, hvortil søstrene fra Vangså var kommet. Lokalteterne har navne som Lake Norden, der er den største sø i South Dakota; det er i dette område, Olga, Mette og Julia boede, da de havde solgt farmene. Besøget gælder den gamle faster Julia i Lake Preston:

»Hun er en lille dame, og hun blev meget glad for vores besøg, hun vil snakke dansk og er meget god til det. Vi bliver der et par timer, og den lokale avis kommer og fotograferer os«.

Til min søster fortalte faster Julia, at hun rejste til Amerika i 1913. Hun var 14 år. Hun havde hjemmefra fået besked på, at hun ikke

måtte tale med fremmede. Hun skulle over til Mette i South Dakota. Da hun kom til New York, skulle hun med tog – tre dage og nætter varede turen. Hun havde en lille pose med tørt brød, det var hvad hun levede af, og hun kunne naturligvis ikke et ord engelsk.

»Stakkels lille pige«, hedder det i min søsters dagbogsoptegnelser fra Amerika-turen.

Beretningerne om udvandringen til Amerika er en del af familiens historie, vi forsøger at give videre til de næste generationer. Det er også en del af kilden til historien om forholdene i Thy i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af det nye århundrede, der tvang så mange af sted til det fremmede. De blev nok amerikanere, men beholdt også det danske sprog og tilknytningen til Thy livet igennem.

Halvdelen af familien udvandrede

»Skønt brolægger Jensen i Thisted havde en stor familie med 13 børn, var det svært for forældrene den ene gang efter den anden at skulle tage afsked med et af børnene. Seks drog til Amerika, men til sidst kunne den tålmodige mor ikke bare sig for at sige: »Nu må det endda også ha' en ende -«. Det blev også sidste gang. Datteren, der dengang drog ud, er for første gang i et halvt århundrede hjemme i Thisted«.

Sådan kunne man læse i Thisted Amts Tidende i august 1966. Marie Jensen besøgte sammen med sin bror, Andreas Peter Jensen, der var hjemme for første gang i 57 år, en søster, som med sin familie boede i J.P. Jacobsensgade 12.

Andreas Jensen drog af sted i 1908, da han var 21 år. Der var dengang to brødre i Amerika. Han var uddannet murer, men gav sig i Amerika i kast med lidt af hvert. Under Første Verdenskrig kæmpede han som amerikansk soldat i Frankrig. Oplevede bombardementerne af fronterne i Verdun.

Han havde været gift med en dansker, født i Amerika, men var nu enkemand og boede på et dansk alderdomshjem. Ikke langt fra søsteren, der var gift med en dansk farmer.

Marie Jensen var taget til Amerika som 17-årig uden at kunne sproget, men med stor lyst til at opleve noget. Hjemveen var det værste. En ung mand fra Silkeborg fik hende dog til at glemme hjemve og længsel. Hun blev farmerkone og mor til ti børn.

»De to aldrende søskende taler på trods af det halve århundrede i Amerika stadig et utvetydigt thybomål med et enkelt amerikansk ord nu og da – lyde som falder så ubemærket godt ind i thyboernes særlige dialekt«, skrev den lokale avis i august 1966.

Efter tre uger i Danmark gik turen for de to søskende atter til Amerika. Blot en syv timers flyverejse. I forhold til udvandringens strabadser på skibsrejsen i begyndelsen af århundredet var det en let og behagelig rejse, som kun af hensyn til økonomien og den amerikanske familie måtte vente så længe på at blive realiseret.

De formåede også at give denne arv videre. Det viser de besøg, som deres børn aflagde i Thy i forbindelse med deltagelsen i Anden Verdenskrig og en af de begivenheder, der kom til at ændre krigens gang afgørende – invasionen i Normandiet i 1944.

Det kan heller ikke undgå at gøre indtryk at se hengivenheden over for forældrene – og ikke mindst moren – sådan som det fremgår af kommentarerne i sangheftet og de udvalgte vers.

Oline og Christian Andersen Grønkjær sendte fem døtre af sted til Amerika. Det var

kun her, de kunne se en fremtid for pigerne. Det var ikke alle, de fik at se igen. Fra Amerika var Thy langt borte – også økonomisk. Først fra 1960'erne var Danmark rykket nærmere, men Christian døde allerede i 1942 og Oline i 1954.

Tage Grønkjær

Født 1943. Tidligere fiskeskipper og missionær i Thy.